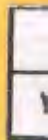

زبان آموزی و شعر

دکتر فریدون اکبری شلدره
منوچهر علی پور

انتشارات تیرگان

ISBN 978-600-5330-91-5

9 786005 330915

۱۲-
۲۵/۱۸

به نام خداوند جان و خرد

زبان آموزی و شعر

تحلیل ساختار و محتوای شعر کودک

مؤلفان:

دکتر فریدون اکبری شیلدره - منوچهر علی پور

انتشارات نیرگان

سرشناسه: اکبری شلدره، فریدون

عنوان و نام پدیدآور: زبان آموزی و شعر: تحلیل ساختار و محتوای شعر

مؤلفان: فریدون اکبری شلدره، منوچهر علی پور.

نشر: تهران: تیرگان ۱۳۹۲.

مجموعات ظاهری: ۱۶۸ ص.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۳۳۰-۹۱-۵

فهرست نویسی: فیبا

یادداشت: کتابنامه

موضوع: زبان آموزی

موضوع: شعر کودکان - قرن ۱۴ - تاریخ و نقد

شناسه افزوده: علی پور

رده بندی کنگره: ۱۳۹۱ ز ۷۲ الف / P ۱۱۸

رده بندی دیویی: ۴۰۱/۹۳

شماره کتابشناسی ملی: ۳۰۶۲۴۶۱

انتشارات تیرگان

تهران، صندوق پستی: ۱۱۴-۱۷۱۸۵، تلفن: ۷۷۶۳۱۸۵ و ۰۹۱۲۶۱۱۱۵۱۲

E-mail: tati_pub@yahoo.com/ www.tirgan.persian book.net

زبان آموزی و شعر

(تحلیل ساختار و محتوای شعر کودک)

مؤلفان: دکتر فریدون اکبری شلدره، منوچهر علی پور

طراح جلد فروغ بیژن

لیتوگرافی صدف • چاپخانه مهارت • صحافی کیمیا

نوبت چاپ نخست: ۱۳۹۲ • شمارگان ۱۰۰۰ نسخه

قیمت ۷۰۰۰ تومان • شماره نشر ۲۰۱

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۳۳۰-۹۱-۵

© حق چاپ: ۱۳۹۲، انتشارات تیرگان

فهرست

پیشگفتار	۵
پاره ی نخست: کلیات	۸
- مبانی زبان آموزی	۹
- مراحل رشد و یادگیری زبان	۲۹
- نظریه های یادگیری و رشد زبانی کودک	۴۰
- سازوکار درونداد زبانی و یادگیری زبان مادری	۵۶
- زبان مربی زبان آموزی	۵۷
- شعر و پرورش مهارت های زبانی	۶۱
- سواد خوانداری یا مهارت سواد خواندن	۶۸
پاره ی دوم: واکاوی اشعار	۸۱
- خدای مهربان / پروین دولت آبادی	۸۲
- راه مدرسه / افسانه شعبان نژاد	۹۰
- سبز و سبز و سبز / محمود کیانوش	۹۹
- انار / مصطفی رحماندوست	۱۰۴
- مهربان تر از مادر / افسانه شعبان نژاد	۱۱۰
- زرد آلو / مصطفی رحماندوست	۱۱۶
- ای ایران / اسدالله شعبانی	۱۲۲
- ماکودکانیم / عباس یمینی شریف	۱۲۸
- جشن در آسمان / ناصر کشاورز	۱۳۵
- دریا / جعفر ابراهیمی	۱۴۲
- جشن بهمن / کبری هاشمی	۱۴۶
- پیغمبر ما / علی اصغر نصرتی	۱۵۲
- شادیم و پاک و خندان / شکوه قاسم نیا	۱۵۸
نام نامه	۱۶۵
کتاب نما	۱۶۷

پیش‌گفتار

زبان هر سرزمین و آیین و فرهنگی، رنگی از تبار فکری و باورشناختی همان بوم و بر دارد و نمایانگر چهره‌ی فرهنگی و هویت ملی یک سرزمین است.

زبان فارسی یکی از بنیادی‌ترین بنایی است که رخسار پرفروغ و تبارنامه‌ی رخشان ایرانیان را بر پیشانی خود دارد. کشور بزرگ ایران اگرچه گستره‌ی فرهنگی بسیار فراخ‌دامنی دارد و در این جغرافیای فرهنگی، گویش‌ها و لهجه‌ها و گونه‌های زبانی فراوانی را در خود پرورانده است اما فارسی را به‌عنوان زبان معیار و ملی خویش به‌کارگرفته است و از آن آبخورها و گنجینه‌های زبانی و واژگانی گویش‌های وطنی، پیوسته، مایه ور شده است. به همین‌روی، زبان ملی ما، فارسی، بنیان اصلی همبستگی و همنوایی مردم این کشور است.

تکیه‌گاه آموزش رسمی و مدرسی ما از آغاز تا فرجام دوره‌های یاددهی- یادگیری نظام عمومی و دانشگاهی، زبان فارسی است. به دیگر سخن، زبان فارسی درگاه آموزش و یادگیری ماست. بزرگ راهی است که ما را به سمت دنیای معارف بشری و سرزمین روشنان، فرامی‌برد.

آموزش اگرچه، بنیانی چندسویه است و گم‌گوشه‌هایی دارد اما کاراترین سوی آن زبان است. البته زبان خود در آموزش، جایگاهی چندپهلوی دارد، زمانی هدف آموزش است، گاهی موضوع آموزش است و هنگامی دیگر ابزار و گذرگاه آموزش و یادگیری ماست. بنابراین، بسته به این‌که از کدام دیدگاه بنگریم، سازوکار و آهنگ رفتار ما از گونه‌ای دیگر خواهد بود.

نوع نگاه ما در این اثر به زبان، از گونه‌ی نخست است یعنی از دید ما زبان در آموزش، هدف است. پس زبان‌آموزی با رویکرد پرورش، تقویت و فراگیری مهارت‌های زبانی، فرودگاه و نقطه‌ی هدف ماست.

زبان‌آموزی برپایه‌ی مهارت‌ها، بسیار فراخ‌دامن است. در یک بخش‌بندی فراگیر، زبان را به دو پهنه‌ی مهارت‌های دریافتی و مهارت‌های برون‌دادی تقسیم می‌کنیم.

این دو پهنه را به نام‌های دیگر هم خوانده‌اند، همچون:

(۱) مهارت‌های ادراکی، شفاهی، خوانداری و واردات زبانی (= دریافتی)

(۲) مهارت‌های تولیدی، کتبی، نوشتاری و صادرات زبانی (= برون‌دادی)

هریک از این دو قلمرو از مهارت‌ها نیز به اجزا و عناصر سازه‌ای دیگری بخش می‌شوند که از آن‌ها به پاره مهارت‌ها، خُرده مهارت‌ها و یا ریزمهارت‌ها نام برده شده است. مثلاً پاره‌مهارت‌های خوانداری زبان که در «سواد خواندن» و رسیدن به توانایی درک و دریافت بسیار نقش‌مند و اثرگذار هستند، خود به دو دسته، بخش شده‌اند: آوایی، حسی - عاطفی. پاره‌مهارت‌های آوایی مانند تکیه، مکث و درنگ، لحن، آهنگ، کشش و گسست آوایی. پاره‌مهارت‌های حسی - عاطفی که خواست ما، بهره‌گیری از پنج حس برونی، به هنگام آموزش و کاربست مهارت‌های زبانی است.

در این کتاب، درحقیقت ما دریچه‌ای به سمت دنیای زیبا و فریبای زبان‌آموزی گشوده‌ایم چون مخاطبان آموزش و یادگیری زبان در آموزش مدرسی ما، کودکان هستند. پل بسته‌ایم میان جهان کودکان و دنیای زبان. به همین سبب به ناز و نیازهای کودکان و فرایند رشد ذهنی، زبانی، جسمانی و توانایی ادراکی آنان نیز پرداخته‌ایم.

این کتاب با موضوع «زبان‌آموزی و شعر»، در دو پاره، سامان یافته است.

پاره‌ی نخست به مسأله‌ی زبان و جهان خیال‌خیز کودکان و اصول و مبانی رشد و مراحل آموزش و یادگیری اختصاص یافته است. در این قسمت، با بهره‌گیری از منابع گوناگون از منظر روان‌شناسی و شناخت

فرایندهای ذهنی به شرح یادگیری کودک و زبان‌آموزی پرداخته ایم و در پی تبیین مهارت‌های زبانی، موضوع خوانش و سواد خوانداری و نقش شعر در آموزش و یادگیری و پیوند آن با پهنه‌ی زبان‌آموزی را بررسی کرده‌ایم.

پاره‌ی دوم کتاب، کالبدشکافی و بازشناسی ساختار و محتوای نمونه‌های خوب شعر کودک است. در این بخش، کار بر هنجاری استوار است و همه‌ی نمونه‌های شعری برپایه‌ی همان هنجار و ساختار تحلیل شده‌اند. پیشی و پسی و چینش شعرهای این بخش برپایه‌ی نظم و سازمان‌دهی کتاب درسی (فارسی پایه‌ی اول دبستان وزارت آموزش و پرورش) استوار است.

به سبب این‌که، شعر یکی از ناب‌ترین ساخت‌های زبانی است و از چند عنصر احساس، عاطفه، آهنگ و خیال، بهره می‌گیرد؛ با دنیای روحی و روانی و جهان نرم و پرآن زبان کودک، پیوستگی کاملی دارد. از این رو، ما بر این باوریم که شعر در زبان‌آموزی و زبان‌گشایی کودکان، بسیار تأثیرگذار است.

این اثر، چون نگاهی تازه به شعر دارد و شعر را از دید زبان‌آموزی، سنجیده است هم برای شاعران و نویسندگان کودک‌نویس و هم برای پژوهندگان پهنه‌ی زبان‌آموزی و نیز استادان و دانشجویان قلمرو آموزش زبان، سخنی دارد و آنان را به خویش فرامی‌خواند.

مؤلفان: دکتر فریدون اکبری شیلدره

منوچهر علی‌پور

پاره‌ی نخست

کلیّات

مبانی زبان آموزی

جهان کودکان، جهانی طربناک است، ناز و نیازهای روحی - روانی کودکان پیوسته بر بنیاد خیال پران و موسیقی نشاط‌انگیز و رقصان، استوار است. نردبان خواهانی‌ها و نیازهای آنان، پلکانی رو به چُستی و چالاکي و سر در سرزمین نور و روشنایی دارد. رفتار و حرکت بر این پلکان، به آهنگ خیزان و رقصان پیش می‌رود.

دیگر از ویژگی‌های دنیای کودک، جاندارپنداری است. در چشم او همه‌ی پدیده‌های عالم، زنده‌اند، به همین سبب است که کودک با هر شی و جسمی که رویارو شده باشد، به آسانی با وی هم سخن می‌شود.

پویه‌های ذهنی کودک، بیش‌تر برگردِ پدیده‌های دیداری و محسوس می‌چرخد، به همین روی، حرکتی از بیرون به درون و از عالم دیداری و محسوس به دنیای مفاهیم عقلی و ذهنی دارد.

زبان کودک نیز هم‌رنگ نیازهای کودکانه است. زبان کودک هم‌زمان با رشد جسمی و رشد ذهنی، رشد می‌کند. این رشد با فرایندهای طبیعی بدن، همسویی دارد و در این مرحله، زبان نیز از جامعه و محیط پیرامونی کودک فراگرفته می‌شود و بدین‌سان، اندک‌اندک گوش با آهنگ کلام و بافت آوایی سخن فارسی، خو می‌گیرد. با رشد جسمانی، دستگاه‌ها و اندام‌های صوتی و گفتاری نیز شکل می‌پذیرد و به تدریج، مرحله‌ی زبان‌گشایی کودک آغاز می‌شود. یکی از پهنه‌های مطالعاتی زبان‌شناسی تربیتی، یادگیری زبان است. علم یادگیری زبان به طورعام به بررسی چگونگی یادگیری انسان و نقش فرایندهای مغزی در آن می‌پردازد و یادگیری زبان به طور خاص مسأله‌ی یادگیری زبان مادری و زبان دوم را به همراه فرایند درک و تولید زبان، بررسی می‌کند.

گفت‌وگو بر سر این که نقطه‌ی آغاز رشد ذهنی کودک و سن یادگیری و آموزش زبان چه هنگامی است و فراگیری زبان چه مراحل دارد، بسیار فراخ‌دامن است و گوناگونی دیدگاه‌ها نیز همین نکته را نشان می‌دهد.

رشد فکری کودک، فراز و فرودها و مراحل پیچیده و گوناگونی دارد و چگونگی شکل‌گیری تفکر، به این بازسته است که مفاهیم و شبکه‌ی ارتباط مفهومی که در واقع تعیین‌کننده‌ی ساخت فکری است، چگونه در ذهن کودک، ساخته و سامان داده می‌شود. یعنی شکل‌گیری مفهوم، چیزی جز تعمیم نیست و ایجاد مفهوم مستلزم وقوع یک جریان انتزاعی است که در آن محسوسات آنی به یکدیگر پیوند می‌خورد و ارتباط انتزاعی و پیچیده‌تری در ذهن زاییده می‌شود. رشد ذهنی کودک، در ارتباط با ایجاد و گسترش همین مفاهیم و ارتباط آن‌ها با یکدیگر است. رشد زبان در انسان نیز به معنای کسب تجربه و دانش حاصله از تاریخ زندگی آدمی است که در مفاهیم و ارتباط‌های زبانی جلوه‌گر شده، کودک نیز در جریان رشد خود از آن بهره می‌گیرد. "ل.س. ویگوتسکی" به این نوع ارتباط‌ها، ارتباط‌های تعمیمی می‌گوید و ساخت تعمیمی ذهن کودک را در مراحل مختلف رشد، با یکدیگر متفاوت می‌داند و آن را به چهار مرحله‌ی اصلی و چند مرحله‌ی فرعی تقسیم می‌کند که عبارتند از:

۱. **مرحله‌ی همزمانی:** مرحله‌ای که فهم و روابط بین اشیا توسط کودک دارای حالت بازتابی است و مفهوم ایجاد شده در کودک با وضعیت آنی یک شیء تقارن دارد. مرحله‌ی همزمانی خود نیز به سه دوره‌ی زیر تقسیم می‌شود:

الف. ایجاد مفهوم و روابط مفهومی در اثر تجارب عینی به وسیله‌ی آزمایش و خطا.

ب. سعی بر هماهنگ‌سازی وضعیت آنی شیئی یا اموری که از نظر زمانی و مکانی به آن نزدیک هستند.

ج. پیچیده‌تر شدن مفهوم ذهنی در حالی که هنوز هم واقع‌بینانه نیست، زیرا به قدر کافی در ارتباط با سایر اشیا قرار نگرفته و سازماندهی نشده است.

۲. **مرحله‌ی پیچیدگی:** در این مرحله ارتباط‌های عینی و واقعی امور اشیا به وجود می‌آید. این مرحله نیز خود به پنج دوره تقسیم می‌شود:
الف. به وجود آمدن تداعی بین ویژگی‌های اختیاری ارتباط‌ها یا امور.
ب. کودک با تشخیص اشیا کاملاً متفاوت قادر به تکمیل دوره‌ی قبل است. در این دوره روابط ضدتداعی نیز در ذهن کودک شکل می‌گیرد.

ج. کودک با تداعی‌های آنی به زنجیره کردن و اتصال امور مربوط به یکدیگر می‌پردازد: «زنجیره‌ی پیچیدگی».

د. در این دوره زنجیره‌ی پیچیدگی جای خود را به «گسترش پیچیدگی» می‌دهد که در آن امور عینی و مشهود، ارتباط گسترده‌تری با یکدیگر پیدا می‌کنند.

هـ. در این دوره کودک می‌تواند برپایه‌ی «تفکر شبه مفهومی»، مفاهیم مختلف را به صورت نسبتاً منطقی به یکدیگر پیوند دهد.

۳. **مرحله‌ی مفاهیم بالقوه:** در این مرحله، کودک به انتزاع مفاهیم، بر اساس حداکثر شباهت‌ها و صفتی واحد می‌پردازد، ویژگی زبانی خودش را می‌یابد و از کارکرد زبان آگاه می‌شود.

۴. **مرحله‌ی تفکر مفهومی:** این مرحله در سنین بلوغ اتفاق می‌افتد و به نوجوانان امکان رشد کامل شناخت و شخصیت را می‌دهد. نوجوان قادر به استدلال انتزاعی ارتباط دادن مفاهیم مختلف به طریق صوری و منطقی خواهد بود و خواهد توانست به ورای اشکال ظاهری پدیده‌ها

نفوذ کند. این مرحله نه تنها باعث رشد شناختی، بلکه دلیلی است بر ایجاد روابط جدید میان کارکردهای روانی مختلف. در این مرحله، شخصیت انسان عبارت از یک نظام پیچیده‌ی ارتباطی و کارکردهای روانی است که در هر شخص، گونه‌ای خاص و منحصر دارد، زیرا به شرایط ویژه‌ی رشد و تجربه‌های فردی بستگی دارد». (ویگوتسکی، ۱۳۶۵، ص ۸۰)

برپایه‌ی آن چه نقل شد، ویگوتسکی آموزش و یادگیری را مقدم بر رشد می‌داند. در نظراو تفکر در زبان جریان می‌یابد، به همین سبب، تفکر انسان از یک سو با معانی زبان و از سوی دیگر با واقعیت‌ها، پیوندی تنگ و باریک می‌یابد.

بنابراین با در نظر گرفتن پویه‌ها و فرایند ساخت تعمیمی، مراحل رشد زبان کودک از نظر ویگوتسکی به شرح زیر تقسیم می‌شود:

۱. مرحله‌ی پیش‌دبستانی یا مرحله‌ی رشد زبان کودک (۳ تا ۷ سالگی)

در این مرحله عملکردهای منظم کودک و طرح‌های زبانی او رشد می‌کند. زبان کودک حالت خود محوره دارد و به تدریج به صورت یک ابزار درونی یا یک گفتار درونی درمی‌آید که سهم عمده‌ای در تشکیل ساخت‌های شناختی و رفتار انسان دارد. در این مرحله، فعالیت کودک به شکل بازی است و عملکردهای زبانی او به صورت تماس‌های اجتماعی، تنظیم فعالیت‌های زبانی توسط خود کودک و برنامه‌ریزی فعالیت‌های زبانی است. شکل‌های زبانی کودک از ویژگی‌های درونی برخوردار است. گفتار تک‌گویانه اهمیت دارد و این گفتار در واقع مقدمه‌ای بر گفتار واقعی یا زمینه‌دار است. همراه با گفتار تک‌گویانه، گفتار محاوره‌ای نیز پیدا می‌شود. در سال‌های آخر این دوره تک‌گویی و محاوره به‌طور متناوب به کار می‌رود و در واقع کودک، زبان را به

گونه‌ی تازه‌ای به کار می‌برد و گفتار او به وضعیت و زمینه‌ی واقعی معینی مربوط می‌شود. وی در مرحله‌ی صورت زبان است.

۲. مرحله‌ی سال‌های اول دبستان (۷ تا ۱۰ سالگی)

در این مرحله که زمان کارهای عینی و ملموس است عملیات ملموس، نگه‌داری ذهنی و مفهوم زمان و علیت از ویژگی‌های آن است. در این دوره، مهارت‌های خواندن و نوشتن آموخته می‌شود و عملکرد تعمیمی و کارکرد ارتباطی، رمزگذاری و رمزگشایی زبان رشد می‌کند. این کارکرد زبان، درست در شروع دبستان در شش - هفت سالگی آغاز می‌شود که خود یک مرحله‌ی سریع در پیشرفت زبان است. روابط اجتماعی و گروه‌های سنی و مدرسه، اهمیت زیادی می‌یابد. شکل فعالیت‌های وی به صورت آموزشی است. عملکردهای زبانی تأثیر و تأثر متقابل پیچیده‌ای بر یکدیگر می‌گذارند و با استفاده از عملکرد تعمیم (کسب مقدمات معانی و معانی مختلف) به تشخیص و قدرت بیان وضعیت خودش می‌رسد. به دلیل تأثیر و تأثر متقابل گفتار ارتباطی با دیگر انواع زبان، این نوع گفتار در دنیای درونی و فکری کودک جا می‌گیرد و هر کودکی ویژگی‌های خاص زبانی پیدا می‌کند. در این مرحله دیگر مانند کودک پیش دبستانی تنها صورت زبان مطرح نیست، بلکه کودک دبستانی از کارکرد زبان آگاه می‌شود.

۳. سال‌های میانی دبستان (۱۰ تا ۱۵ سالگی)

مرحله‌ای است که در آن، توان فرضیه‌سازی و استدلال زبانی رشد می‌کند. «ویگوتسکی» این مرحله را نهایت رشد زبان و مرحله‌ی پختگی سبک‌زبان فردی می‌داند (وزیرنیا، ۱۳۷۹، ص ۱۳۲). شکل فعالیت صورت آموزشی زبان است و چنانچه تدریس زبان در مدرسه به

خوبی انجام شود، عملکردهای زبانی یعنی تشخیص معانی و انتقال از صورت به معنا با موفقیت همراه خواهد بود. تعمیم‌ها، هدفدار و با قاعده‌سازی‌های شخص و تشخیصی خواهد بود. در این سال‌ها کودک قادر به فهم رابطه‌ی میان کارکرد زبانی و صورت زبانی خواهد بود و معانی زبانی به صورت عملکردی و با شیوه‌ی زبانی فردی خواهد بود.

۴. سال‌های آخر مدرسه (۱۵ تا ۱۷ سالگی)

در این مرحله شکل فعالیت کودک به صورت درسی و حرفه‌ای است و عملکردهای زبانی او بر اساس تعمیم هدفدار و از روی نظم شخص است. او شکل‌های زبانی را در فرهنگ زبان شفاهی و کتبی به خوبی مشاهده می‌کند.

بدین‌سان، ویگوتسکی رشد زبان را بر اساس سه اصل زیر تحلیل می‌کند:

۱. برای فهم هر مرحله‌ی سنی رشد، باید به مراحل قبلی توجه کرد. زیرا هر مرحله مقدمه‌ایست برای مرحله‌ی دیگر با کیفیت‌های جدید. (توجه به مراحل رشد قبلی)

۲. ویژگی‌های ذهنی کودک در هر مرحله از رشد، حالتی پویا و غیر ایستا دارد. در هر مرحله، کودک دارای یک توانایی ذاتی است برای تحول ذهنی و چگونگی این تحول، بستگی به وضعیت محیط اطراف و فعالیت‌های کودک دارد. (توجه به ویژگی پویایی ذهن کودک)

۳. رشد ذهنی هر مرحله، وابسته به فعالیت‌های اصلی کودک است و تغییر از یک مرحله به مرحله‌ی بعد، در واقع عبارت از تحولاتی است که در این فعالیت‌ها پدید می‌آید. از سویی این فعالیت‌های اصلی که به نوبه‌ی خود رابطه‌ی نزدیکی با شکل‌گیری شخصیت کودک دارند، دو نوعند:

الف. فعالیت‌های کودک در ارتباط با اشیا که عبارت است از راه‌های مختلف او برای به کار بردن اشیا جهان اطراف.

ب. فعالیت‌های کودک در ارتباط با افراد که موجب کسب تجربه در مورد مناسبات اجتماعی کودک می‌شود.

ویگوتسکی، نهایتاً، رفتار زبانی را در سه سطح خلاصه می‌کند:

۱. فعالیت (Activity) که با انگیزه مشخص می‌شود.

۲. عمل یا کنش (Action) که با هدف مشخص می‌شود.

۳. عملکرد (Operation) که با موقعیت عینی و اقتضای محیط مشخص می‌شود. (ویگوتسکی، ۱۳۶۵، ص ۸۷)

کاربردهای آموزشی نظریه‌ی ویگوتسکی

۱. بر اهمیت زبان تأکید زیادی شده است. پس مدارس باید زبان را یک موضوع محوری تلقی کنند و معلمان در آموزش زبان جدیت بیشتری به خرج دهند.

۲. بر مسائل فرهنگی و اجتماعی تأکید زیادی دارد. پس لازم است مطالب درسی در یک بافت فرهنگی - اجتماعی آموزش داده شوند و در تمام مراحل تحصیلی مسائل فرهنگی و اجتماعی از نظر دور نمانند.

۳. طبق مفهوم منطقه‌ی تقریبی رشد، (منظور از منطقه‌ی تقریبی رشد، تفاوت بین سطح کنونی یا سطح رشد واقعی کودک و سطح رشد بالقوه‌ی اوست. به عبارت ساده‌تر منطقه‌ی تقریبی رشد به دامنه‌ای از تکالیف گفته می‌شود که کودک به تنهایی از عهده‌ی انجام آن‌ها برنمی‌آید اما به کمک بزرگسالان یا دوستان بالغ‌تر از خود قادر است آن‌ها را انجام دهد)، معلم باید در آموزش موضوعات مختلف به دانش‌آموزان، پیشاپیش رشد ذهنی آنان حرکت کند. (مسائل قدری فراتر از سطح توانایی‌های فعلی آنان باشد).